

99 ss), G. Albrechta (*Deuxième Colloque International sur l'Industrie de l'Os dans la Préhistoire* [1976] 119 ss), J. Hahna (o. c.), pa tudi M. Olivo (*Časopis Moravského Musea* 66, 1981, 7 ss) in še nekatere druge. Prav tako si ne znamo razložiti, da avtor, ki omenja najdbe koščenih konic na Krimu in celo v daljni Siriji, preprosto izpusti dve pomembni hrvaški jamski najdišči: Veliko pečino na Ravni gori (M. Malez, *Arheološki radovi i rasprave* 4—5, 1967, 7 ss) in Vindijo (M. Malez, *Praistorija jugoslovenskih zemalja* 1, 1979, 262 ss in 270 ss). V zadnjem delu zaključnega poglavja se avtor spušča v problematiko szeletiena (= kultura ploščatih, dvostransko obdelanih kamenih konic, ki poleg tega vsebuje še tako elemente moustériena kot aurignacijskega). Pri tem ima v mislih predvsem najdišča, v katerih se listaste konice pojavljajo skupaj s koščenimi aurignacijskimi (npr. Dzerava skala). Večkrat omenja še t.i. olševien v Bayerjevem smislu, vendar so to le povzetki razprav M. Brodarja, npr.: *Razprave* 4. razreda SAZU 5, 1959, 419 ss; *Arheološki vestnik* 18, 1967, 235 ss in predvsem *Actes du VIII<sup>e</sup> Congress UISPP*, 1, 1971, 43 ss. Danes velja, da olševien kot samostojna kultura ne obstaja več, da pa je v tem primeru vključen v kulturno ostalino srednjeevropskega aurignacijskega, ki je starejši od zahodnoevropskega. Prvi se začne v interstadialu W I/II, drugi pa v drugem würmskem stadialu (W II) in ga spremlja izrazito mrzlolobna favna. S tem je že nakazana smer prodora kromanjonca (*Homo sapiens fossilis*) kot nosilca aurignacijske kulture v Evropo in sicer od vzhoda proti zahodu!

Knjiga o Potočki zijalki kot eni najpomembnejših aurignacijskih najdišč v Evropi je sicer prva monografija v slovenski paleolitski arheologiji, vendar ne presega klasičnega pomena arheološkega kataloga. Manjka ji predvsem izčrpna primerjalna študija z drugimi istočasnimi srednjeevropskimi najdišči, ki bi morala biti podkrepljena s citati najnovejše literature. Slednjo krepko pogrešamo in najbrž ni vzrok, da je eminentna strokovnjaka ne bi poznala. Kljub temu smo lahko zadovoljni, da je ta veličastna kulturna dediščina iz časovno oddaljene ledene dobe sedaj končno predstavljena in da tako omogoča številnim raziskovalcem, »da se vključijo v diskusijo in morda tudi kaj novega odkrijejo«. Te zaključne besede M. Brodarja lahko razumemo dobesedno, saj je skoraj celotno slovensko besedilo prevedeno v nemški jezik (str. 175—213; morda bi ne bil prevelik strošek, če bi temu prevodu v knjigi sledil še povzetek v francoščini ali angleščini?) in tako lahko nestrpno pričakujemo, kako bodo delo sprejeli drugod po svetu. Dve že objavljeni slovenski poročili (M. Aljančič, *Proteus* 46, 1983/1984, 205 ss; F. Osole, *Arheološki vestnik* 36, 1985 /v tisku/) sta namreč omenjeno publikacijo zelo ugodno ocenili.

Draško Josipović

Schmidt Peter, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker. Zur Funktion eines römischen Ausländerseminars 1552—1914*. Tübingen (Max Niemeyer Verlag) 1984. 364 str. (Bibliothek des Deutschen historischen Instituts in Rom, Band 56).

Knjigo sem vzel v roke v upanju, da bom odkril v njej vrsto dragocenih podatkov, ki so pomembni tudi za zgodovino cerkve pri nas. V tem pogledu sem bil ob koncu morda celo nekoliko razočaran, čeprav mi seveda ni žal, da sem knjigo prebral. Doktorsko delo Petra Schmidta, ki ga je leta 1981 predložil na filozofski fakulteti v Freiburgu im Breisgau o enem najbolj slavnih rimskih zavodov za študente teologije, zasluži našo pozornost pod različnimi vidiki. Pravzaprav je težko pisati oceno tega dela tistemu, ki je pozorno prebral blesteč uvod mentorja disertacije, prof. dr. Wolfganga Reinharda (str. XIII—XV), v katerem je podal kratek oris metodologije, ki jo je Schmidt uporabljal pri svojem delu in posrečeno povzel njegove dosežke. Ne samo uvod, poln hvale priznanega zgodovinarja Wolfganga Reinharda, tudi dejstvo, da je Schmidtovo delo izdala tako ugledna ustanova, kot je Nemški zgodovinski inštitut v Rimu, je svojevrstno spričevalo kvalitete tega dela. In res je avtor pokazal neverjetno potrpežljivost pri analizi arhivskega gradiva, in kolikor morem presoditi, ostal trezen tudi v sodbi, ko gre za sintezo njegovih analiz.

Razdelitev dela je pregledna. Samo vsebino je dovolj izčrpno in pregledno analiziral prof. Reinhardt v svojem uvodu in ne bi ponavljal njegovih ugotovitev, čeprav morda pod nekoliko drugačnim vidikom. Zgodovinski del je za nas tudi malo manj zanimiv, ker je v ospredju pač relacija Germanik — nemška Reichskirche. Žal je avtor premalo ovrednotil vlogo germanikarjev v habsburških deželah, čeprav se tu in tam (zgolj obrobno) dotakne tudi tega problema.

Schmidt je bil nezadovoljen z dosedanjimi enostranskimi zgodovinskimi orisi Germanika. Ti so namreč želeli predvsem poudariti njegovo vlogo pri oblikovanju »zvestih in kvalificiranih« duhovnikov za Nemčijo, kot npr. nekdanji rektor Germa-

nika Steinhuber v svoji obsežni *Geschichte des Kollegium Germanikum in Rom* (2. Bde., Freiburg<sup>2</sup> 1906). V drugo skrajnost so šli tisti, ki so v germanikarjih videli le »najvažnejše agente« rimske centralističnih teženj v nemški cerkvi.

Kot štipendist Cusanuswerke in nato Nemškega zgodovinskega inštituta v Rimu se je Peter Schmidt z ohranjenim arhivskim gradivom soočil pod socialno zgodovinskim vidikom. Prva ugotovitev, na katero je pri tem postal pozoren, je bila dvojna funkcija Germanika, ki je bil istočasno papeško semenišče in jezuitsko učilišče (in vzgojni zavod). Vodstvo jezuitskega reda je po smernicah svojega ustanovitelja sv. Ignacija želelo vzgajati predvsem »dobro izšolane, neodvisne in mobilne dušne pastirje«. Cilj papeške politike pa je bil, zagotoviti si zanesljiv personal za ključne pozicije v nemški cesarski cerkvi (Reichskirche), predvsem v stolnih kapitljih, od katerih so bile odvisne volitve škofov v posameznih škofijah. Različni pogledi na vlogo Germanika so vodili do konfliktov med interesi in politiko papežev, katere podaljšana roka so bili kardinali protektorji (22–24), Congregatio Germanica (24–26) in Congregatio Propaganda Fide (26–31) in jezuiti. Rezultat teh konfliktov je bil neke vrste kompromis, ki je včasih bolj ustrezal predstavam jezuitov o oblikovanju duhovnikov, drugi pa bolj željam papežev, ki so cesarsko cerkev v Nemčiji gradili na aristokraciji (XIII).

Za tem zgodovinskim uvodom dobi seveda podrobna in natančna kvantitativna analiza germanikarjev novo podobo. Schmidt je za leta 1552–1914 analiziral skupno 5228 germanikarjev, in sicer pod naslednjimi vidiki: vpis (67), regionalno (72) in socialno poreklo (78), izobrazba (89) in starost gojencev pri vstopu v germanik (93), izobrazba, ki so jo v germaniku dosegli (97); promocije (100), število tistih, ki so bili posvečeni za duhovnike (104), predčasno odpušteni iz zavoda (105), število germanikarjev, ki so v nemški Reichskirche dosegli vodstvena mesta (106), število stolnih kanonikov med germanikarji (107) in število škofov (111). Ta analiza je pokazala, kako je bilo prav socialno poreklo germanikarjev ključnega pomena pri izbiri kandidatov. Po začetnem obdobju, ko še prevladuje jezuitska dušnopastirska usmerjenost namena zavoda in v zavodu prevladujejo gojenci meščanskega rodu, postane germanik v letih 1660–1740 izrazito plemičem namenjena hiša. Germanikar ni več »mobilni dušni pastir«, ampak je vezan na prebendo, kar z drugimi besedami pomeni, da je določen za višja mesta v hierarhiji nemške cerkve. To stanje se spremeni šele, ko se v drugi polovici 18. stoletja začne oddaljevati cesarstvo in cesarska cerkev.

Naj opozorim še na nekatere opombe, ki so se mi porodile ob branju Schmidtove knjige. Ko govori avtor o nacionalnih kolegijih v Rimu (1–4, njegov seznam seže do leta 1967, ko je bil ustanovljen meksikanski kolegij), bi pač moral poskrbeti, da bi bil ta seznam popoln. Z lahkoto bi ga namreč preveril v *Annuario pontificio* pod naslovom *Collegi e convitti per aluni sacerdoti*. Tam bi med drugim lahko ugotovil, da je bil 22. novembra 1960 ustanovljen slovenski zavod (Pontificio Collegio Sloveno). Omenjam ga pač zato, ker so bili Slovenci z Germanikom povezani od samega začetka do danes. Občudovanja je vredno, kako avtor svoja izvajanja kritično sooča z viri in literaturo. V tej zvezi pa me metodološko motijo daljši italijanski citati med pripovednim tekstom (47, 55 sl., 157 sl. in drugod). Menim, da bi delo samo pridobilo na jasnosti, če bi dal avtor te citate v opombe, v tekstu pa povzel njihovo misel. Svojevrstno bogastvo knjige predstavljajo grafikoni in tabele (deloma tudi že med tekstom) v drugem delu razprave. Večinoma so res izredno dragoceni, pri nekaterih pa se človek vpraša, če je vrednost rezultata, ki ga nudijo, sorazmerna z investiranim delom (npr. starostna razdelitev gojencev po razredih, 95; in še posebej pri študentih filozofije in teologije, 203; Alter und soziale Herkunft, 205 in podobno). Osebo me je seveda še posebej zanimal abecedni seznam germanikarjev, objavljen v dveh delih: za leta 1552–1798, str. 217–321 in za leta 1818–1914, str. 321–346 (vmes je bil germanik nekaj časa ukinjen). V seznamu manjkajo samo Madžari, ker je podatke za njih že objavil A. Veress (*Matricula et acta alumnorum collegii Germanici et Hungarici ex regno Hungariae oriundorum* I. Matriculae 1559–1917, Budapest 1917: *Fontes rerum Hungaricarum*). V tem seznamu imamo prvič imenoma navedene vse študente iz Slovenije. Iz ljubljanske škofije sem naštel 58 imen, prva germanikarja iz ljubljanske škofije pa sta bila Lauffer Bartholomäus (vstopil 1553) in Gall Joannes Gabriel (vstopil 1554). Seveda pa srečamo slovenska imena tudi med gojenci iz lavantinske škofije (samo 6), oglejske škofije (40), Gorice (24) in Trsta (6). Kot zanimivost povem, da sem zasledil 6 študentov, navedenih iz »Dalmacije«, in še posebej dva z Reke, tri iz Splita in enega iz Kotorja.

Gre vsekakor za dragoceno analizo, ki nam pomaga v prvi vrsti spoznati razmere v nemški Reichskirche. Določen vpliv je imel germanik tudi na cerkvene razmere na Slovenskem, čeprav seveda še zdaleč ne takih, kot v Nemčiji. So pa vsaj nekateri germanikarji po vrnitvi v svojo škofijo vršili pomembne službe kot stolni kanoniki (Octavius Bucelleni, Mihael Opeka in drugi) ali pa kot profesorji na teo-

loški fakulteti (v zadnjem času predvsem Janez Fabijan, Franc Lukman, in oba Ušeničnika). Ne gre pa spregledati tudi tiste, ki sicer niso bili Slovenci, pa so tu delovali kot škofje (npr. Herberstein Christophorus Sigismund, ki je sicer iz salzburške nadškofije, pa je bil ljubljanski škof v letih 1683—1701).

Knjiga je tudi po tehnični strani vzorno delo, tiskovne napake pa minimalne.

France M. Dolinar

**Sergio Bonazza, Bartholomäus Kopitar, Italien und der Vatikan.** München: Dr. Rudolf Trofenik, 1980. 369 strani. (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slovenen; 16).

V prejšnji številki Zgodovinskega časopisa smo objavili poročilo o nekaterih novih slovenskih delih o Jerneju Kopitarju, zdaj pa se lahko seznanimo še z eno tehtno in dragoceno novo knjigo z istega področja. Sergio Bonazza, doma v bližini Trsta, zdaj profesor na oddelku za slovansko filologijo univerze v Veroni, se že dokaj dolgo ukvarja s Kopitarjem. Iz korespondence Andreja Di Paulija (Wiener slawistisches Jahrbuch 19, 1973), Neizdana korespondenca J. Kopitarja z grofom P. Clozom (Recherche slavistiche XX/XXI), Carlo Ottavio Castiglioni in Glogolita Clozianus (Bereiche der Slavistik, zbornik v čast Josipu Hammu, Dunaj 1975), O recepciji Kopitarja pri Slovencih (Contributi italiani all'VIII Congresso internazionale degli Slavisti, Roma 1978) — to so naslovi štirih njegovih prispevkov te vrste iz sedemdesetih let, zdaj pa je v Trofenikovi zbirki Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slovenen izšla še njegova knjiga z naslovom Jernej Kopitar, Italija in Vatikan. Zadnji časi so prinesli mnogo novih ugotovitev o Kopitarjevih stikih z Italijo. Bonazza opozarja posebej na študijo Jernej Kopitar v Rimu in slovanska politika Gregorja XVI., ki jo je napisal znani italijanski zgodovinar Angelo Tamborra (Storiografia e storia, zbornik v čast Duprè Theseiderju, Rim 1974), in na Kopitarjeva pisma, ki jih je objavil graški slavist Stanislav Hafner (Studia Slovenica Monacensia, zbornik v čast Antonu Slodnjaku, München 1969; Ost-West Begegnung in Österreich, zbornik v čast Eduardu Winterju, Dunaj 1976). Bonazzove objave nam navedli že zgoraj.

Knjiga o Kopitarju, Italiji in Vatikanu ima dva dela. V prvem delu razpravlja Bonazza o Kopitarjevih stikih z italijanskim jezikom in kulturo (str. 15—31), o odnosih Kopitarja do italijanskih učenjakov (str. 33—93), o Kopitarju in nastanku italijanske slavistike (str. 95—105) ter o odmevu Kopitarja v Italiji (str. 107—111). Bonazza meni, da se v inozemstvu z nobeno osebnostjo slovenske kulture niso tako intenzivno ukvarjali kot s Kopitarjem. Vzrok temu naj bi bil v vrednosti njegovega dela, ki presega regionalni okvir in ima pretežno evropski značaj (str. 5). Smo pa še daleč od dokončne celotne sodbe o njem. Kopitar je bil dvoje: učenjak v klasičnem smislu besede in angažiran intelektualac v modernem stilu (str. 5). Sodbe o Kopitarjevih reakcionarnih in neliberalnih stališčih ima Bonazza za napačna. Kopitar ni bil v službi Vatikana, kakor bi se utegnili zdeti na prvi pogled in kakor se je tudi zdelo večini kritikov. Nasprotno, pravi Bonazza, »Kopitarju se je posrečilo papeža in Sveti sedež vključiti v avstroslavistično stvar, kakor je to z ostrim očesom pravilno spoznal Friedrich Heyer« (str. 93). Bonazza ima tu v mislih Heyerjevo razpravo o Augustinu Theinerju, prefektu vatikanskih arhivov, in njegovem avstroslavizmu (Kirche im Osten 14, Stuttgart: 1971). Kopitar je bil vedno kritičen in liberalno misleč katolik, kakor meni Bonazza. Ko je opozarjal Vatikan, naj se bolj zanima za vzhodno Evropo, so ga vodili bolj politični kot verski razlogi. Če je Kopitar spoznal, da je treba krepiti vezi med Slovani in središčem katolicizma, je bilo to predvsem učinkovito sredstvo v službi avstroslavizma. V nasprotovanju petrogradski politiki je uporabljal Kopitar isto orožje kot so ga uporabljali Rusi za svoje namene; to je vero (str. 91).

Bonazza zavrača dokaj razširjeno mnenje, da se je italijanska slavistika rodila šele v letu 1920, in da je bila v zaostanku za drugimi zahodnoevropskimi kulturnimi narodi. Po njegovem mnenju segajo začetki italijanske slavistike v prvo polovico 19. stoletja. Njen začetnik je bil grof Carlo Ottavio Castiglioni, z njim pa je močno povezano tudi Kopitarjevo ime.

V drugem delu knjige je objavljenih 157 pisem. 103 so Kopitarjeva, 54 je namenjenih Kopitarju. Velika večina te obsežne korespondence je v Bonazzovi knjigi prvič objavljena. Objavljena pisma so ohranjena v različnih nahajališčih v Vatikanu, Rimu, Firencah, Benetkah, Trentu, Innsbrucku, na Dunaju, v Ljubljani (kjer je v Narodni in univerzitetni knjižnici Kopitarjeva zapuščina), Zagrebu in Dubrovniku. Kopitarjeva pisma Nemcem oziroma tistim, ki so mu pisali nemško, so pisana nemško, Italijanom pa deloma francosko, daleč največ pa latinsko. Najobsežnejša je korespondenca Kopitar — Secchi (jezuit, profesor na Collegium Romanum), ki šteje 40 Kopitarjevih in 7 Secchijevih pisem. Sledijo dopisniki: duhovnik Pietro Bettio, bibliotekar v Benetkah (Kopitarjevih pisem je 14, Bettiovih 6), piarist Francesco Maria